

Sexual Ambiguity: Narrative Manifestations in Adaptation

J. St. Jacques

Samenvatting

Dit proefschrift analyseert de afbeelding van seksueel ambigue personen in werken van adaptatie. Omdat het klinisch en kritisch misbruik van de term “seksuele ambiguïteit” sinds de late jaren 1950 opvallend is, is mijn project noodzakelijkerwijze een conceptuele heroriëntatie van het concept, weg van zijn functie als een bepalend kenmerk voor de seksuele anatomie van het menselijk lichaam, omdat dat zeer subjectief en potentieel schadelijk is. Dus de eerste stap in dit proefschrift ligt in het produceren van een argument dat het productiever zou zijn om seksuele ambiguïteit te zien als zowel een transitief flankerend hulpmiddel dat wordt gebruikt voor het onttrekken of omlijsten van de ontologische kernen van de individuele seksualiteit, en als een tastbaar kenmerk van de slecht gedefinieerde druk die nog willekeurig bij het determinante proces van seksuele subjectivering in het algemeen doordringt. Aldus, mijn scriptie omvat zowel kritiek op de seksuele ambiguïteit als diagnostisch troep, als een verkenning van de narratieve inzet van seksuele ambiguïteit als een politiek-esthetisch systeem. Een aantal belangrijke vragen begeleidden mij in deze zoektocht. Via welke stijlfiguren en hulpmiddelen zijn de grenzen en de kenmerken van seksuele ambiguïteit gearticuleerd, en hoe zijn seksueel ambigue karakters te definiëren? Hoe worden dergelijke karakteristieken gepositioneerd ten opzichte van andere persoonskenmerken, en wat is de uitkomst van hun verwachte interacties? Welke stappen kunnen dergelijke karakters ondernemen, (of juist niet in sommige gevallen)? En hoe kan seksuele ambiguïteit niet alleen als een esthetisch onderscheid ontstaan voor menselijke personages, maar ook als middel van een contextualiserende seksuele eigenheid en zelfs de menselijke seksualiteit in het algemeen?

De bevindingen van dit proefschrift suggereren een duidelijk verschil tussen de staten van seksuele ambiguïteit en de praktijk van seksuele ambiguïteit. Vanuit het verleden fungeert seksuele ambiguïteit vaak als een kader voor vormen van seksuele singulariteit, en mede als een gebrek aan erkenning – of een beweerd gebrek aan erkenning – van de kant van een toeschouwer (de arts die niet kan of wil erkennen, de lezer die “niet begrijpt”). Maar de praktijk van seksuele ambiguïteit is geen toestand, het is een op het lijf geschreven act die neerdaalt op de karakters, en vanaf daar zijn invloed uitoefent op geprojecteerde lezers, waarbij het de bedoelde ontvangers stimuleert in te stemmen met zijn verhalende voorstellen. Als zodanig is seksuele ambiguïteit een literaire techniek waarbij esthetische stijlfiguren van seksuele ambiguïteit – kwaliteiten van onbepaaldheid en onvolledigheid, categorieën van de marges en er tussenin – worden ingezet om de acties niet alleen van trans- en inter- tekens te articuleren of tekens die eenvoudige identificatie tarten binnen een man-vrouw binair, maar ook de zogenaamde “normatieve” seksen: jongens, meisjes, vrouwen en mannen. Het verhaal rond ambiguïteit van het geslacht van een personage heeft altijd een resultaat, het doet altijd wel iets. En omdat het enige contact dat veel mensen met “seksueel dubbelzinnigen” hebben door middel van literatuur, kunst en film is, èn door de manier waarop de menselijke personages seksueel ambiguïteit handelen, heeft het een politiek effect; zulke projecties en esthetisch handelen worden geïnterpreteerd alsof dit op de een of andere manier representatief is voor het gedrag en de eigenschappen van echte mensen.

Uitvoering van dit soort onderzoek – onderzoek van verhalen over aanpassing vanuit diverse theoretische invalshoeken – verlangde inter-en transdisciplinariteit. Mijn toegepast studiecorpus beslaat drie werkonderdelen: de toepassing van sibillijnse

profeet/esses uit de klassieke Grieks-Romeinse literatuur van Virgil en Petronius op Federico Fellini's *Fellini-Satyricon* (1969), de *Orlandos* van modernistische Virginia Woolf en postmoderne filmmaker Sally Potter, en Michel Foucaults editorialization van Camille Barbins memoires in zijn collectie *Herculine Barbin, zijnde de recent ontdekte memoires van een negentiende-eeuwse Franse hermafrodit*. Maar terwijl deze toegepaste werkonderdelen mijn primaire studieobjecten zijn, vereist het in contact brengen met even interdisciplinaire kritische en wetenschappelijke werken het vermogen om vast te stellen dat er sprake is van theoretische tractie tussen academici uit vakgebieden die soms wordt gezien als niet-verwant of zelfs onverenigbaar. Hoewel ze centraal lijken te staan in verschillende wetenschapsgebieden, bijvoorbeeld, het in discours brengen van psychoanalytische theoreticus Julia Kristeva's denkbeelden over laagheid met queer theoreticus Judith Butlers opvattingen over hetzelfde, resulteerde in een meer robuust begrip van de relatie tussen de ambiguïteit, (mis)erkenning en vernedering. Op dezelfde manier, terwijl mijn begrip van de complexe krachtrelaties die spelen in seksuele subjectivering stevig gevormd werd door het poststructuralistische werk van Michel Foucault in *De geschiedenis van de seksualiteit*, was de taak van het analyseren van zijn werk in *Herculine Barbin* als een corpus van studie in Hoofdstuk Vijf een interessante omschakeling; het volgen, zelfs na het afstemmen van de eigen analyses met Foucault's opvattingen over seksuele subjectivering, is iets heel anders dan het evalueren van zijn schrijversmissie als een staaltje van adaptieve bewerking. Langs deze lijnen, de nuances opsporend van een uiterst intertekstuele corpus kon ik productieve verbindingen traceren tussen Kristeva's werk over intertekstualiteit (die ze afleidde van Mikhail Bakhtin), het werk van hedendaagse adaptatie theoretici zoals Thomas Leitch, en

formele structurele studies in narratologie zoals die van Mieke Bal en Gerard Genette – en niet te vergeten specifieke bijdragen in de filmtheorie van Gilles Deleuze, Slavoj Žižek en Teresa de Lauretis. Bovendien, als de vertegenwoordiging van gemarginaliseerde anderen zowel verstevigd als/of controversieel is in adaptieve sets van kunst, literatuur en film, – vanwaar het invloed uitoefent op de erkenning en de distributie van de mensenrechten – heeft mijn kritische benadering geprofiteerd van een verwevenheid van de culturele analyse in Žižek, Homi K. Bhabha, Kaja Silverman, Jacques Rancière en Marjorie Garber. Andere theoretische richtlijnen in dit proefschrift, dat voor complexe interdisciplinaire connecties over mijn specifieke belangenbehartiging van een uitgebreide definitie van seksuele ambiguïteit zorgde, omvatte begrippen die onderzocht zijn in eerdere werken van wetenschappers uit uiteenlopende gebieden als sociologie, filosofie, queer studies, vrouwenstudies en psychoanalytische theorie (cf. William Wilkerson, Geneviève Morel, Judith Halberstam en anderen).

Een dergelijke interdisciplinaire benadering van de kritische theorie werd bovendien weerspiegeld in mijn methodiek voor het vormgeven van deze groeperingen van intertekstuele werken in proefschrift hoofdstukken, dus, terwijl er een aanzienlijk verband is tussen hen, zijn mijn werkwijze en bevindingen in de Hoofdstukken Een en Twee iets anders dan mijn analyses in de Hoofdstukken Drie en Vier, of mijn bespreking van de aanpassing van Camille Barbins memoires van Foucault in Hoofdstuk Vijf. Mijn onderzoek van het eerste werkonderdeel wil aan de ene kant een historisch en cultureel precedent scheppen voor de verhalende aanpassing en implementatie van lichamelijke ambiguïteit in het algemeen, het onderzoeken van de manieren waarop fysieke ambiguïteit vaak wordt geplaatst in een kader van verachting, en de verbanden en

verschillen ontwarren tussen de ambiguïteit van een vrouwelijk personage (de Sibille) in de klassieke literatuur en de aanpassing van “hetzelfde” karakter door Fellini in de hermafrodiete profeet/ess van *Fellini-Satyricon* (1969). Aan de andere kant, het in breder zin nader tot elkaar brengen van het corpus van Orlando-lore als mijn studieobject in de Hoofdstukken Twee en Drie, levert een ander soort bevindingen op dan het evalueren van Orlando's strak afgebakend moment van seksuele ambiguïteit in Woolf's roman vanwaar/waarin het articuleren van de manieren die “normatieve” seksualiteit (zoals girlhood) de verlamme polarisatie van seksuele normativiteit in het algemeen kunnen verstoren— ongeacht of deze binaire polarisaties zijn hetero – of homonormative. Mijn vierde en laatste hoofdstuk evalueert de adaptieve relatie tussen de memoires van Camille Barbin en Foucaults adaptieve incorporatie van haar memoires in *Herculine Barbin: Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Century French Hermaphrodite*. Hoewel vele geleerden hebben geschreven over het politieke belang van Camille's ‘interseksualiteit’ (zoals ik heb opgemerkt, deze categorie bestond niet in de negentiende eeuw), beschouw ik Foucaults plaatsing van Camille's memoires in intertekstuele discours met documenten van haar gesprekspartners als een kans om te analyseren hoe de geschriften van eerdere meisjesjaren tot kritiek kunnen aanzetten op het medicolegale apparaat dat een dergelijke meisjestijd doodde met zijn inadequate systemen van seksuele erkenning.

Op een bepaald niveau, analyseert het proefschrift in Hoofdstuk Een de aanpassing van de Sibille van Cumae uit haar eerste verschijning in de Aeneis van Vergilius en bij haar opkomst in de Petronian *Satyricon* in Ovidius' *Metamorphosen* meer dan honderd jaar later. Hoewel geen van deze auteurs hun Sibyl expliciet markeren als seksueel

ambigue, dit hoofdstuk stelt dat elke auteur verantwoordelijk is voor het *ambigueren van* het karakter zoals blijkt uit elk van deze teksten in een groter geheel van Sibyl-lore. Met het argument dat haar escalerende lichamelijke dubbelzinnigheid aanzienlijke gevolgen heeft voor haar seksuele herkenbaarheid in het latere adaptieve traject, stel ik de moreel-ethische fabulae vast die voortvloeien uit de Sibyls toenemende zwakte, achteruitgang en vervreemding, hoe verder ze zich verwijdert van visuele herkenning. Terwijl ik mijn corpus van studie in contact breng met Kristeva's kijk op de verachting in *Powers of Horror*, vraag ik mij af hoe diffuus het menselijk lichaam kan worden voordat het onaantastbaar is voor de systemen van negatieve sociaal-economische druk die wordt uitgeoefend op hen in de marge die minder herkenbaar worden geacht door de poortwachters van seksuele normativiteit.

Uitgaande van de voorstellingen van de Sibille in de Grieks-Romeinse literatuur naar een analyse van Federico Fellini's hermafrodiete profeet/ess in *Fellini-Satyricon*, gaat Hoofdstuk Twee om een close reading van de beeldende en literaire stijlfiguren die de filmmaker inzet om seksuele varianten van zijn karakter aan te wijzen. Alberto Moravia's dwingende kritiek volgend op de missie van Fellini's "herstel van heidendom naar de heidenen," onderzoek ik hoe Fellini een *mise-en-scène* opvoert van fragmentatie, gedrocht, en vervreemding als brandpunt van de "tweeslachtige" spil van het verhaal, beargumenterend dat Fellini een facsimile van de oudheid creëert dat de perceptuele kloof tussen zijn geprojecteerd publiek en een even geprojecteerd verleden accentueert. Met het nadrukkelijk plaatsen van de Hermafrodiet in deze kloof, toont Fellini tegelijkertijd zijn karakter als een zachte profetes en een seksueel ambigue gedrocht. Deze adaptieve aanpassing van het Sibillijnse karakter escaleert het paradigma van

vernedering dat het karakter in eerdere versies neerzet als “monster.” Maar de reactie van de de films protagonisten op de geprojecteerde ambiguïteit van het personage biedt ook een gelegenheid om de spierbundel “helden” van het verhaal te bekritisieren, wiens optreden als nog monsterlijker en barbaars worden afgeschilderd. Terugkerend naar Kristeva’s begrip van verachting zoals ik ze in Hoofdstuk Een besprak, breid ik mijn analyse van de Sibille uit om te kunnen onderzoeken op welke manieren de verachtelijkheid van dit personage zich als een “monsterlijke” samensmelting positioneert in een overkoepelende heterocentrale seksuele normativiteit als het monster van het monster, zelfs wanneer het de grotere discursieve hulpmiddelen in abjecte discours ontketent, waarbij het monster een kans krijgt om zichzelf betekenis te geven.

Mijn studiecensus in Hoofdstuk Drie is de roman van Virginia Woolf, *Orlando: A Biography*. Beginnend met een close reading van Woolfs Moors head reeks, breng ik Bhabha’s conceptualisering van de barbaar en Žižek’s ideeën over het monsterlijke in verband met Kristeva's standpunten over verachtelijke discours, om zo de stijlfiguren van gedrocht en barbaarsheid te analyseren die het kader vormen van de mannelijke Orlando, een karakter dat Woolf aanvankelijk uittekent als een bevoorrecht barbaar, een patriarchaal monster met geld. Gaandeweg de stijlfiguren van seksuele ambiguïteit besprekend waarbij Woolf ertoe overgaat om van dit karakter “het geslacht te veranderen” halverwege het verhaal (via verschuivingen in voornaamwoord, veranderingen in het standpunt van de verteller, enz.), weerleg ik de populaire bewering dat Orlando een aanzienlijk androgyn karakter is. Nauw het spoor volgend van de gebeurtenissen die hun schaduw vooruit werpen op het korte moment van seksuele ambiguïteit van het personage, onderzoek ik Orlando’s oorspronkelijke

“ondubbelzinnige” mannelijkheid als een representatieve figuur dat het meer “plausibel” lijkt te maken voor stijlfiguren van seksuele ambiguïteit om mogelijkheden te openen voor Orlando om te leven, niet alleen als een vrouw, maar als een feministe later in het verhaal. Terugkerend naar het concept van de vernedering zoals besproken in de hoofdstukken een en twee, breng ik Kristeva's inzichten over abjecte discours in contact met Butlers inzichten betreffende sociale uitsluiting en seksuele herkenbaarheid. Ter afsluiting van het hoofdstuk met een close reading van Woolfs tactiek voor “het bewijzen” van Orlando’s legitimiteit als een vrouw door haar “vermogen” om een kind te dragen, stel ik voor dat Orlando niet alleen de aanpassing van een man in een vrouw als een geval van seksuele ambiguïteit presenteert, maar de aanpassing van de patriarchale *écriture* in een specifiek vrouwelijk en zelfs feministisch schrijven: Woolfs schrijven.

In Hoofdstuk Vier verbreed ik mijn onderzoek van Orlando-lore door Sally Potters *Orlando* (1992), een filmische aanpassing die functioneert als een herziening– en lofzang op – Woolf ‘s politiek verontrustende tekst, te evalueren. Hoofdstuk Vier beginnend met een kritische lezing van de beslissing van Potter om Woolfs Moors head reeks te vervangen door een openingsscène die de twijfelachtige bewering dat actrice Tilda Swinton een man “is” centraliseert, stel ik voor dat Potters poging om de barbaarse mannelijkheid van Orlando’s jongensjaren te verschuiven naar die van een zichtbaar gefeminiseerd karakter, wordt bereikt door het verwijderen van dezelfde stijlfiguren van mannelijk geweld waar de filmmaker op vertrouwt om te insinueren dat man-op-man agressie de impuls is voor de seksuele transformatie van Orlando in een vrouw. Na het bespreken van dit esthetisch vlechtwerk van geweld en mannelijkheid, analyseer ik Potters herziening van Orlando’s sex-change opeenvolging, met name omdat de

filmmaker Orlando's sex-change presenteert als reactie op patriarchaal chauvinisme. Verwijzend naar Butlers beschouwingen over verontrustende seksualiteiten in *Gender Trouble*, beweer ik dat Potters herhaald distantiëren van mannelijke agressie van haar hoofdpersoon geen verhaal produceert dat minder verontrustend is dan dat van Woolf, maar in plaats daarvan strookt met de prioriteit van de filmmaker om Orlando's moederschap als verontrustend naar voren te laten komen voor een ander publiek, namelijk de geleerden en feministen die de aanpassing van Potter scherp veroordelen als een anti-feministische, "de-lesbiaanse" travestie. Nauwkeurig Potters beslissing analyserend om de lokatie van Orlando's geslachtsverandering van Constantinopel naar Oezbekistan te verplaatsen, onderzoek ik haar toevoeging van een nieuw karakter (De Khan) aan de broederschap van het geweld dat de aanzet is tot de seksuele transfiguratie van Orlando. De eliminatie herzienend van bovennatuurlijke personages en biografen van haar representatie van Orlando's "in-between" fase, beweer ik dat de filmmaker elk spoor van dubbelzinnigheid van Orlando's seksuele transformatie verwijdert, en deze omturnd in een verandering van geslacht in tegenstelling tot een verandering van sexe – een herziening die er desalnieteminder in slaagt de hoofdpersoon te appelleren aan een even productief abject discours als Woolfs brontekst. Suggesterend dat de aanpassing van Potters hoofdpersoon in een personage wiens snel evoluerende feministische politiek een ontologische deur opent in haar rol als queer moeder, betoog ik dat Potters film nieuwe corridors opent voor gender-problemen – en voor queer feministische cinema – door het geslacht van Orlando's kind te veranderen in een meisje in plaats van een jongen. De intieme verbindingen uittekenend tussen afkeuring, meisjestijd en het concept van weerstand zoals Teresa de Lauretis deze beschouwt, besluit ik Hoofdstuk Vier met de

suggestie dat Sally Potter Orlando's kind in een revolutionair meisje aanpast wiens ambiguïteit ons de toekomst van het feminisme en feministische filmmaken inloodt.

Michel Foucaults adaptieve incorporatie van Camille Barbins memoires in een verzameling getiteld *Herculine Barbin* onderzoekend, neem ik het initiatief in Hoofdstuk Vijf door het traceren van het eigen rekenschap van Camille's religieuze opvoeding in Ursulinenkloosters en scholen. De voortgang volgend van haar lesbische seksuele relaties tijdens haar meisjesjijd tot in de adolescentie, richt ik me op het nulpunt waarop Camille haar lichaam door artsen laat onderzoeken en wordt ontdekt dat ze een "pseudohermaphrodite" is. Het spoor volgend van haar latere geestelijke en lichamelijke ondergang in handen van de negentiende- eeuwse medicolegale "deskundigen", pleit ik ervoor dat Camille's verrichtingen niet overeen stemmen met de ervaringen van een seksueel ambigue karakter, maar in plaats daarvan haar poging bevestigt om over te schakelen van een eenduidige toestand van vrouwelijkheid tot een eenduidige toestand van mannelijkheid, een transformatie waarvan Camille hoopte dat deze haar de toegang tot het patriarchale voorrecht zou geven om het hebben van legale sex met meisjes te vergemakkelijken. Ironisch genoeg werd deze overgang aangehouden door dezelfde clinici waartoe Camille zich wendde voor steun, omdat deze medisch deskundigen meer belang hadden bij het bestuderen van Camille's hermaphroditisme dan dat zij haar toestonden om te leven als ofwel een man, vrouw of meisje. Het was deze laatste staat (meisjesjaren) waarop Camille zich wenste terug te trekken toen ze eenmaal doorhad dat mannelijkheid geen aantrekkingskracht voor haar inhield, maar zonder uitzicht op een aanvaardbare route voorwaarts of achteruit naar meisjesjaren, werd ze verlamd door een overweldigende heteronormatieve lawine van schandaal en sociaal-economische

vernedering, waarop ze besloot zelfmoord te plegen in plaats van verder te leven zonder de genietingen van de kenmerken van mannelijkheid die ze wilde bereiken. Bij het verder in contact brengen van Camille's memoires en Foucaults intertekstuele collectie met het werk van de Lauretis in *Figures of Resistance*, neem ik de bewering van de Lauretis in aanmerking dat "excentrieke lichamen" een mogelijkheid bieden om de grenzen van de hegemonische orde te weerstaan. Met het argument dat de weerstand van Camille werd gebroken door het medicolegale regime en de zeer heteronormatieve cultuur waarin (en waarvoor) zij beschutting zocht, zoek ik toenadering tot haar resistente tekst. Foucaults karakterisering van Camille's schrijven als "gezwollen schoolmeisjesproza" weerleggend, suggereer ik dat er tractie is tussen Camille's memoires en de elegische bekentenissen van excentrieke religieuze figuren (bijv. St. Augustine, Sor Juana Inez de la Cruz, en Hadewijch d'Anvers). Bewerend dat Camille's meisjesjaren niet slechts een aantal seksueel ambigue schaduwen waren van een oer dyadisch paar, maar in plaats daarvan een verboden maar complete sexbeleving met een eigen randje van dubbelzinnigheid was, beargumenteer ik dat Camille's memoires een overkoepelende heteronormatieve noodzaak beletten stil te vallen. Ik besluit Hoofdstuk Vijf met een bespreking van de manieren waarop Camille's geschriften Foucaults herzieningen adaptief uitdagen om zo een resistente ruimte te creëren tussen het omschrijven van hun uitzondering zijn op de heteronormatieve regel, zowel als de het oprekken van de grenzen van het seksueel mogelijke.

In het epiloog van dit proefschrift, herhaal ik mijn overtuiging dat er sterke redenen zijn waarom we ingesloten blijven in ontologische optredens van seksuele specificiteit die zijn verwickeld of verhuld in ambiguïteit, niet in het minst omdat er plezier is in het

weten, en er plezier is in het weerleggen van kennis. Geneugte komt niet alleen voort uit het in staat zijn om iets tot in de intieme puntjes te weten – het komt ook door het vermogen de sluier van ambiguïteit opzij te kunnen schuiven die het weten bedekt, en hetgeen wat verborgen of onontgonnen was te onthullen. Toch moeten we altijd in gedachten houden dat de geneugte van een nieuw seksueel terrein een terreur van hetzelfde kan opleveren in de flits van een moment. Want als we de ambigueuze sluier verwijderen die tussen elk gearticuleerd geslacht bestaat, zouden we kunnen ontdekken dat alleen de dunste sluier – als zo'n sluier überhaupt al bestaat – tussen de dyadische knooppunten staat van man en vrouw, hetero en homo. Er zijn altijd punten van contact, en een actieve, maar ambigueuze samenvloeiing van seksueel verschil is nauwelijks hetzelfde als een willekeurige scheidslijn die ertussenin staat.